

ΗΠΕΙΡΟΤΙΚΑ ΧΡΟΝΙΚΑ

ΠΕΡΙΟΔΙΚΟΝ ΞΥΓΓΡΑΜΜΑ
ΙΔΡΥΘΕΝ ΚΑΙ ΕΚΔΙΔΟΜΕΝΟΝ
ΠΡΟΝΟΙΑ, ΤΟΥ ΜΗΤΡΟΠΟΛΙΤΟΥ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ
ΞΠΥΡΙΔΩΝΟΣ ΒΛΑΧΟΥ

ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ, ΔΕ ΤΩΝ ΗΠΕΙΡΩΤΩΝ
ΠΕΡΙΚΛΕΟΥΣ ΒΙΖΟΥΚΙΔΟΥ
ΕΝ ΒΕΡΟΛΙΝΩ,
ΓΕΩΡΓΙΟΥ ΑΝΑΓΝΟΣΤΟΠΟΥΛΟΥ
ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ
ΑΛΚΙΒΙΑΔΟΥ ΚΟΝΤΟΠΑΝΟΥ
ΕΝ ΙΩΑΝΝΙΝΟΙΣ

ΕΝ ΙΩΑΝΝΙΝΟΙΣ
ΕΝ ΤΗ, ΙΕΡΑ, ΜΗΤΡΟΠΟΛΕΙ

ΕΤΟΣ ΠΡΩΤΟΝ
1926

Ε.Υ.Δ της Κ.τ.Π
ΙΩΑΝΝΙΝΑ 2008

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ
ΤΟΜΕΑΣ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑΣ
ΕΡΓΑΣΤΗΡΙΟ ΕΡΕΥΝΩΝ ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑΣ
ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ: ΑΝ.ΚΑΘΗΓΗΤΗΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ Θ. ΠΙΤΣΙΟΣ

Ε.Υ.Δ της Κ.τ.Π
ΙΩΑΝΝΙΝΑ 2008

ΣΥΜΒΟΛΗ ΕΙΣ ΤΗΝ ΜΕΣΑΙΩΝΙΚΗΝ ΙΣΤΟΡΙΑΝ ΤΗΣ ΗΠΕΙΡΟΥ

Υ Π Ο

Ι. Κ. ΒΟΓΙΑΤΖΙΔΟΥ

Τὴν παροῦσαν μελέτην, γραφεῖσαν ἐπὶ τῇ βάσει βυζαντινοῦ ἀνεπιγρά-
φου πανηγυρικοῦ, ὃν τελευταῖον ἐξέδωκα ἐν τῷ τρίτῳ τόμῳ τῶν Παλαιω-
λογείων καὶ Πελοποννησιακῶν τοῦ Σπυρ. Λάμπρου ἐκ τοῦ ὑπ' ἀριθ. 226
κώδικος τῆς βιβλιοθήκης τοῦ Βατικανοῦ¹, εὐχαρίστως ἐπεφύλαξα διὰ τὰ
«Ἡπειρωτικά Χρονικά».

Ὁ πανηγυρικός οὗτος ἐγράφη μεταξὺ τῶν ἐτῶν 1427—1446 καὶ ἀνα-
φέρεται εἰς τὴν σύγχρονον βυζαντινὴν ἱστορίαν². Τὸ δὲ κεφάλαιον τὸ
πραγματευόμενον περὶ τῶν ἡπειρωτικῶν πραγμάτων ἀφ' ἐνὸς μὲν ἐπικυροῖ
ἱστορικὰς εἰδήσεις καὶ ἀλλαχόθεν μέχρι τοῦδε γνωστάς, ἀφ' ἑτέρου δὲ
εἰσφέρει ὅλως νέας εἰδήσεις περὶ τῆς ἱκανῶς σκοτεινῆς ἱστορικῆς ἐκείνης
περιόδου.

I

Εὕρισκόμεθα δηλαδὴ εἰς τοὺς χρόνους, καθ' οὓς ὁ ἐκ τῶν ἰσχυροτά-
των φράγκων δυναστῶν τῆς Ἑλλάδος Κάρολος Α' Τόκος κόμης τῆς
Κεφαλληνίας, οὗ ἡ κομητεία περιελάμβανε καὶ τὰς νήσους Ἰθάκην, Ζάκυν-
θον καὶ Λευκάδα μετὰ τῆς ἀπέναντι Βονίτσης, ἐπεκτείνει τὴν ἀρχὴν αὐτοῦ
ἐπὶ τοῦ ἄλλοτε ἑλληνικοῦ δεσποτάτου τῆς Ἡπείρου³ κατεχομένου τότε

¹) Σπ. Λάμπρου Παλαιολόγεια καὶ Πελοποννησιακά τόμ. Γ' σ. 194,7 ἐ., ἐν Ἀθή-
ναις 1926 — 2. *Αἰτιόθ.* σ. γ' — 3 *Μίλλερ-Λάμπρου Ἱστορία τῆς Φραγκοκρατίας ἐν*
Ἑλλάδι τόμ. Β' σ. 58, *Ἀ. Μουστοξίδου Ἑλληνομνήμων ἢ Σύμμικτα Ἑλληνικά* τόμ.
Α' σ. 562 ἐ., *Κ. Ηορτ, Chroniques Graecoromanes* σ. 868.

ὑπ' Ἀλβανῶν φυλάρχων, ἀναγνωρισθεὶς τῷ 1418 ὑπὸ τοῦ αὐτοκράτορος τοῦ Βυζαντίου, Μανουὴλ Β' τοῦ Παλαιολόγου, ὡς «δεσπότης Ῥωμαίων». Τὴν ἐπέκτασιν ταύτην Καρόλου τοῦ Α' ἐπὶ τῶν Ἠπειρωτικῶν χωρῶν τοῦ δεσποτάτου διὰ τῶν ἐξῆς μνημονεύει ὁ ἀνώνυμος τοῦ πανηγυρικοῦ διακρίνων αὐτὴν εἰς δύο στάδια: «(Κάρολος) *συγκατέλαβε παρὰ μικρὸν τὴν ἀπ' Αἰτωλῶν μέχρι Θεσπρωτῶν καὶ Μολοτιῶν, ἢ τῆς Ἠπείρου μέρος, οὐ ξύμπασα*». Ὅτι ὁ Κάρολος Α' διὰ μακρῶν ἀγώνων ἔγινε κύριος τῶν Ἠπειρωτικῶν χωρῶν ὀλίγον κατ' ὀλίγον, «παρὰ μικρὸν», ἦτο μέχρι τοῦδε γνωστοῦ. Δὲν ἠξεύραμεν ὅμως ὅτι σὺν τῷ χρόνῳ ἢ ἀρχῇ τοῦ Καρόλου ὑπερέβη τὰ ὄρια τῆς ἀρχαίας Ἠπειρωτικῆς Θεσπρωτίας καὶ Μολοσσίας, ἐκ διαστημάτων δηλαδὴ ὑπερέβη τὸν ῥοῦν τοῦ ποταμοῦ Θυάμιδος, ὑποῦν ἑτεροματίζετο ἢ Θεσπρωτία, ἐκταθεῖσα ΒΔ μέχρι τῶν Ἀκροκεραυνίων. Βεβαίως δὲν δυνάμεθα σαφῶς νὰ γνωρίζωμεν ποίαν γεωγραφικὴν ἔννοιαν ἔχουσι παρὰ τῇ ἡμετέρῳ ἀνωνύμῳ οἱ χωρογραφικοὶ ὄροι Θεσπρωτία καὶ Μολοσσία, διὰ τῆς παραδόσεως περιελθόντες μέχρις αὐτοῦ, ἢ ἐπέκτασις ὅμως μέχρις Ἀκροκεραυνίων Καρόλου τοῦ Α' ἠρητῶς ὑπὸ τοῦ ἀνωνύμου μνημονεύεται, λέγοντος: «*ἔν* (Κάρολος) *ἄρχει ξυμπάσης (Ἠπείρου), ἐν ἧ τὸ παλαιὸν τοσάδε διατενέμετο τὰ γένη, Αἰτωλῶν, Ἀκαρνανῶν, Ἀμφιλόχων, Κασσιοπαίων, Δολόπων, Ἀμπρακιοτῶν, Ἀθαμάνων, Θεσπρωτῶν, Μολοτιῶν καὶ Χαόνων τῶν καὶ ἀνηκόντων ἐς Ἀκροκεραυνία ὄρη*».

Ἐκ τούτων γίνεται φανερόν ὅτι ὁ βυζαντινὸς ἀνώνυμος λέγων Ἠπειρον (οὐ ξύμπασαν, ξύμπασαν) ἔννοεῖ καθ' ἃ οἱ ἀρχαῖοι, τὴν χώραν τὴν ἐκτεινομένην ἀπὸ τοῦ Ἀμβρακικοῦ κόλπου μέχρι τῶν Ἀκροκεραυνίων, εἶχε δὲ πρὸ ὀφθαλμῶν τὸ ἑλληνικὸν δεσποτάτον, ὑπερ ἴδρυσεν τῷ 1204 Μιχαὴλ Α' Ἄγγελος, περιλαμβάνον τὴν Αἰτωλίαν, Ἀκαρνανίαν καὶ Ἠπειρον². Καὶ εἰς τὴν ἀποκατάστασιν αὐτοῦ τοῦ ἑλληνικοῦ δεσποτάτου φαίνεται ἀποβλέπων Κάρολος ὁ Α', καθ' ὅσον, ἐν ἑλλείψει ἄλλων πηγῶν, δυνάμεθα ἐκ τῆς παρουσίας νὰ κρίνωμεν ἀνήρ ὑπὸ μὲν Λαονίκου Χαλκοκονδύλη 213, 6 ἔ. παραδιδόμενος ὡς «τά τε ἐς ἀρχὴν καὶ ἐς τὸν πόλεμον δοκῶν γενέσθαι οὐδενὸς τῶν τότε ἡγεμόνων λειπόμενος», συμφω-

¹) Χαλκοκονδύλη ἐκδ. Bonn. 209,15 «καὶ κατὰ βραχὺ τὴν τε Ἀκαρνανίαν». Παρατηρητέον ὅτι ὁ ἡμέτερος ἀνώνυμος ὡς πρὸς τὴν κατάκτησιν τῶν Ἠπειρωτ. χωρῶν ὑπὸ τοῦ Καρόλου Α' ἀκολουθεῖ τὴν χρονολογικὴν σειρὰν οὐχὶ τοῦ Χαλκοκονδύλη καὶ τοῦ Κορωναίου. Ἴδὲ *G. Hertkeberg Geschichte Griechenlands seit dem Absterben des antiken Lebens bis zur Gegenwart*, ἑλλ. μετ. Π. Κορολίδου τόμ. Β' σ. 515.

²) *Μίλλερ- Λάμπρον Ἱστορία τῆς Φραγκοκρατίας ἐν Ἑλλάδι* Τόμ. Α'. σ. 65 ἔ. Περὶ τῆς ἐννοίας τοῦ ὀνόματος δεσποτάτον ἰδὲ Ἰ. Κ. Βογιατζίδου ἐν *Παλιολογοίσι καὶ Πελοποννησιακοῖς* τόμ. Β' σ. μ' ἔ.

νούσης δὲ καὶ τῆς νέας πηγῆς «ὄξυς καὶ δραστήριος ἀνὴρ». Συνεργοῦς δ' εἰς ἐπικράτησιν ἐν ταῖς χώραις τοῦ ἑλληνικοῦ δεσποτάτου τῆς Ἑπείρου εἰκάζετο μέχρι τοῦδε ὅτι εἶχεν ὁ Κάρολος Τόκκος τοὺς Ἕλληνας, ἦτοι τὸν ἑλληνικὸν πληθυσμὸν τῆς Ἑπείρου¹. ἡ δὲ νέα πηγὴ ἔτι σαφέστερον τοῦτο ὑποδηλοῖ. Διότι διακρίνει τὸν τότε πληθυσμὸν τῆς Ἑπείρου εἰς Ἕλληνας καὶ βαρβάρους ὑπὸ τὸ τελευταῖον ὄνομα νοοῦσα βεβαίως τοὺς Ἄλβανοὺς κατὰ πρότερον λόγον (περὶ ὧν κατωτέρω πλείονα) τοὺς Βλάχους καὶ τοὺς Σέρβους. Ἐπειδὴ δὲ τοὺς βαρβάρους τούτους τῆς Ἑπείρου, πρὸς ἐπιτυχίαν τοῦ σκοποῦ του, ἠναγκάσθη ὁ Κάρολος νὰ ἐκδιώξῃ ἐν τινι βαθμῇ, ἐξ Ἑπείρου, ἐξαναγκάζων εἰς ἀκουσίαν μετανάστευσιν «τοῦτο μὲν ἀπάτη καὶ πειθοῦς τοῦτο δὲ δόλω, ἔστι δι' οἷς καὶ βίαν ἐπαγαγών»², ἐντεῦθεν καθίσταται πρόδηλον ποίαν ἀντίδρασιν προέβαλον εἰς τὴν ἐπικράτησιν τοῦ Καρόλου οἱ Ἄλβανοί, Βλάχοι καὶ Σέρβοι, ἐν ἀντιθέσει πρὸς τοὺς ἀντάχθονας Ἕλληνας. Καὶ ἡ τοιαύτη εὐνοια τῶν ἐλλήνων Ἑπειρωτῶν πρὸς τὸν Κάρολον καὶ ἀμοιβαία ἐμπιστοσύνη δὲν εἶναι ἀνεξήγητος, ὅταν ἔχωμεν τὰ ἐξῆς ὑπ' ὄψει. Πρῶτον ὅτι σύζυγος Καρόλου Α', μία τῶν ἀρχικριτάτων γυναικῶν τῆς λατινικῆς ἀνατολῆς, ἦτο ἡ Φραγκίσκα, θυγάτηρ τοῦ Νερίου Ἀτζαϊώλου, δουκὸς τῶν Ἀθηνῶν. Αὕτη παρὰ τοῦ πατρὸς τῆς, φιλέλληνος κατὰ πάντα, εἶχε κληρονομήσει τὸ πνεῦμα καὶ τὰς πολιτικὰς ἀρχάς, γινώσκομεν δ' ὅτι ἐπεβάλλετο εἰς τὰς βουλὰς τοῦ συζύγου τῆς, κατορθώσασα τὴν καλινόρθωσιν τῆς ἑλληνικῆς ἀρχιεπισκοπῆς τῆς Λευκάδος³.

Δεύτερον, ὅτι, κατὰ τὴν νέαν πηγὴν, τὰ Ἑπειρωτικὰ κάστρα, αἱ ὄχυρωμένα Ἑπειρωτικὰ πόλεις κατοκοῦντο τότε ἐξ ἀμυγῶν σχεδὸν ἑλληνικοῦ πληθυσμοῦ· τί θὰ ἠδύνατο λοιπὸν ὁ Κάρολος νὰ κατορθώσῃ ἐν

¹) Χαλκοκονδύλη ἐκδ. Βονη. 211,10 καὶ τινων τῶν τῆς χώρας ἄτε δὴ ὄχθομένων τῆ Ἄλβανῶν τυρρανίδι». Ἴδὲ *Μίλλερ-Λάμπρου* αὐτόθι τόμ. Β' σ. 58.

²) Ἡ πηγὴ τοῦ Κορυναίου ἀναφέρει ὅτι φρονευσθέντος ἐν μάχῃ πρὸς τὸν Κάρολον Α' τοῦ Ἄλβανοῦ φυλάρχου Μουρίκη Μπούα μόνον δύο τούτου ἀνεψιοὶ λαθόντες ἔφυγον εἰς Κ'πολιν, ὑπόθεν ἀπεστάλησαν εἰς Πελοπόννησον. Ὁ δὲ Hertzberg αὐτόθ. σ. 518 γράφει ὅτι μετὰ τὸ 1418 ὁ Κάρολος προσεπάθει νὰ ἐξελάσῃ «ἐκ τοῦ δεσποτάτου τὰ ἡμινομαδικὰ στίφη τῶν κυρίως Σκιπετάρων ὥστε ἡ Αἰτωλία, Ἀκαρνανία, καὶ ἡ περιοχὴ τῆς Ἄρτης καὶ τῶν Ἰωαννίνων δὲν δεικνύουσι πλέον ὕστερον Ἄλβανοὺς κατοίκους. Ἡ μετανάστευσις τῶν Ἄλβανῶν τούτων ἔλαβεν αὐτὴς διεύθυνσιν πρὸς τὴν μέσην Ἑλλάδα καὶ πρὸς τὴν Πελοπόννησον». Σημειωτέον ὅτι καὶ Νικηφόρος Β' δεσπότης τῆς Ἑπείρου (1335--1358) τὴν αὐτὴν μετῆλθε πολιτικὴν πρὸς τοὺς Ἄλβανοὺς ἦν καὶ ὁ Κάρολος Α' «τοὺς δὲ Ἄλβανίτας (βουλόμενος) τέλειον ἐκδιώξαι τοῦ τόπου οὐκ ἔρθη τοῦτο ποιῆσαι, (Νικηφόρος)». Ἴδὲ καὶ *G. Hertzberg* αὐτόθ. τόμ. Β' σ. 515.

³) *Μίλλερ-Λάμπρου* αὐτόθ. τόμ. Β' σ. 55 ε'.

Ἡπειρῶ ἀνευ τῆς συνεργασίας τῶν ἐγκατοίκων τῶν κάστρων τούτων¹; Ἰδοὺ οἱ λόγοι οἵτινες προεκάλεσαν τὴν ἀμοιβαίαν μεταξὺ ἐλλήνων Ἡπειρωτῶν καὶ Καρόλου ἐμπιστοσύνην.

Ἐκ τῶν χωρῶν τοῦ ἐλληνικοῦ δεσποτάτου τῆς Ἡπείρου ἢ μεσημβρινωτέρα, ἐκτεινομένη ἀπὸ τοῦ Ἀχελῷου ποταμοῦ μέχρι τοῦ Εἰδήνου, τὸ πρῶτον νῦν ἐκ τῆς γέας πηγῆς γίνεται γνωστὸν ὅτι ἦτο κατὰ τοὺς χρόνους ἐκείνους προσσηρημένη εἰς τὸ πριγκιπάτον τῆς Ἀχαΐας, αὐτὴ ἡγεμὸν τελευταίως ἀπὸ τοῦ 1404-1432 διετέλεσεν ὁ γενουάτης Κεντυρίων Ζαχαρίας², καὶ ὅτι βραδύτερον τῶν ἄλλων Ἡπειρωτικῶν χωρῶν κατελήφθη ὑπὸ τοῦ Καρόλου Τόκκου. Εἶναι δὲ περίεργον πῶς μετὰ τὴν ἀπόβασιν τοῦ Καρόλου εἰς τὴν Ἀχαρνανίαν (τῷ 1405) καὶ τὴν κατὰληψιν τῆς Αἰτωλίας διέφυγε τῶν χειρῶν του ἐπὶ τοσοῦτον χρόνον ἢ χωρὶς ἐκεῖνη, ἢ μεταξὺ τῶν δύο ποταμῶν Ἀχελῷου καὶ Εἰδήνου περιοριζομένη. Τίς δηλαδὴ δύναμις συνεκράτησε τὴν λωρίδα ταύτην ὑπὸ τὴν κυριαρχίαν τοῦ ἡγεμόνος τῆς Ἀχαΐας, ἀπομεμακρυσμένη, διὰ τῆς θαλάσσης τοῦ Πατραϊκοῦ κόλπου, τοῦ κυρίου σώματος τοῦ πριγκιπάτου τῆς Ἀχαΐας; Τοῦτο θὰ κατανοήσωμεν ἂν ἔχωμεν ὑπ' ὄψιν ὅτι ὁ κόμης τῆς Κεφαλληνίας Κάρολος Α' Τόκκος κατ' ἀρχὰς συνεδέετο διὰ φεουδαλικοῦ δεσμοῦ πρὸς τὴν ἡγεμονίαν τῆς Ἀχαΐας³. Ὅταν ὁ ἐπικυριάρχος τῆς Ἀχαΐας βασιλεὺς τῆς Νεαπόλεως Λαδίσλαος κατήργησε τῷ 1396 τὸν φεουδαλικὸν τοῦτον πρὸς τὴν ἡγεμονίαν τῆς Ἀχαΐας δεσμόν⁴, ὁ Κάρολος θ' ἀνέκτα ἀναμφιβόλως ἔκτοτε, ἂν εἶχε τὴν ὀλικὴν δύναμιν, πλήρη τὴν ἐλευθερίαν τῆς δράσεώς του ἀπέναντι τοῦ ἡγεμόνος τῆς Ἀχαΐας. Ἀλλὰ τῷ 1405 συνεῖχεν αὐτὸν δισταγμῶς τις. Διότι ὅταν αὐτός, πολίτης καταστάς τῆς Γενοῦσης⁵, ἔθεσε τῷ 1405⁶ τὸν πόδα αὐτοῦ ἀσφαλῆ ἐπὶ τῆς Ἀχαρνανίας καὶ Αἰτωλίας, μόλις πρὸ ἐνὸς ἔτους εἶχεν ἀνατεθῆ ἢ ἡγεμονία τῆς Ἀχαΐας, ὑπὸ τοῦ ἐπικυριάρχου αὐτῆς βασιλέως Λαδισλάου, εἰς τὸν νέον ἡγεμόνα Κεντυρίωνα Ζαχαρίαν⁷, ἐκ μεγάλου οἴκου Γενοουατικοῦ καταγόμενον. Μὴ λησιμονῶμεν δὲ τὴν μεγάλην διπλωματικὴν ἐπιβολὴν τῶν δύο ἰσχυρῶν, ἀλλ' ἀντιπάλων, ναυτικῶν τῆς

¹) Πβ. τὰ ἐπὶ καταλήψεως ὑπὸ τοῦ Σινᾶν πασᾶ τῶν Ἰωαννίνων λαβόντα χώραν, Ἰ. Μουνοξίδου αὐτόθ. σ. 576 ἔ. *Μίλλερ-Δάμπρον* αὐτόθ. τόμ. Β' σ. 55

²) *Μίλλερ-Δάμπρον* αὐτόθ. τόμ. Α' σ. 417, Β' σ. 55.

³) *G. Hertzberg* αὐτόθ. τόμ. Β' σελ. 483, 514, *Μίλλερ-Δάμπρον* αὐτόθ. τόμ. Β' σελ. 55.

⁴) *G. Hertzberg* αὐτόθ. τόμ. Β' σ. 514.

⁵) *Αὐτόθ.* τόμ. Β' σ. 514.

⁶) *G. Hertzberg* αὐτόθ. τόμ. Β' σ. 515.

⁷) *Μίλλερ-Δάμπρον* αὐτόθ. τόμ. Β' σ. 51 ἔ.

Ἰταλίας δυνάμεων, Γενούης καὶ Βενετίας, ἐπὶ τῶν φράγκων ἐν Ἀνατολῇ δυναστῶν. Ὅσον ὁ Κάρολος Τόκκος διαλλάσσεται πρὸς τὴν Βενετίαν καὶ προσεγγίζει πρὸς τὴν πολιτικὴν αὐτῆς¹, ἐπὶ τοσοῦταν ἀπομακρύνεται ἀπὸ τὴν τροχίαν τῶν γενουατικῶν συμφερόντων. Τότε αἱ χεῖρες αὐτοῦ ἐλόθησαν καὶ ἐπετέθη τῷ 1407 κατὰ τῆς ἡγεμονίας τῆς Ἀχαΐας καὶ ἀπὸ βορρᾶ ἐν ταῖς αἰτωλικαῖς κτήσεις αὐτῆς καὶ ἀπὸ νότου κατὰ τῆς Γλαρέντσας. Τοῦτο συνάγω ὄχι μόνον ἐξ ὧσων ἐν τῷ ἡμετέρῳ πανηγυρικῷ κατωτέρω φέρονται περὶ τοῦ Καρόλου, ἐν συναφείᾳ πρὸς τὴν κατάληξιν ἐν τῇ Ἡλίδι τῆς Γλαρέντσας «*συμπεριλαμβάνει καὶ τὴν ἀπὸ τῶν ἐκβολῶν διήκουσαν Ἀλφειοῦ μέχρις Ἀχελῷου ποταμοῦ πῦσαν*»² ἀλλὰ καὶ ἐκ τῶν λόγων τοῦ Χαλκοκονδύλη, λέγοντος «*ἔστε ἐπὶ Ναύπακτον³ κατάντικρον Ἀχαΐας ἐπεκράτει τῆς χώρας καὶ ἐτυράννευε (Κάρολος)*»⁴, ὅπερ πρέπει νὰ ἐρμηνευθῇ καθὼς ἀνωτέρω εἶπομεν. Πρέπει δὲ νὰ προστεθῇ ἐνταῦθα ὅτι αἱ παρὰ τὴν Ἀκαρνανίαν ἀπὸ τῶν ἐκβολῶν τοῦ Ἀχελῷου μέχρι τοῦ κόλπου τοῦ Ἀστακοῦ παρακείμεναι νησιῖδες Ἐχινάδες ἀνήκουσαι εἰς τὴν κομητείαν τῆς Κεφαλληνίας ἠκολούθησαν τότε τὴν τύχην ταύτης ὡς καὶ ἐρεξῆς.

II

Περὶ τῆς ἐθνολογικῆς καταστάσεως τῶν Ἡπειρωτικῶν χωρῶν ἐπὶ τῆς ἀρχῆς Καρόλου Α' ἡ νέα πηγὴ παρέχει τὴν εἶδησιν ὅτι αἱ μὲν πόλεις ἐν γένει, αἱ τε παράλιοι καὶ αἱ μεσόγειοι, κατακοῦντο καθ' ὄλον ὑπὸ Ἑλλήνων, ἡ δὲ ὑπαιθρος χώρα ὑπὸ βαρβάρων ἐν γένει, ὑπὸ τὸ ἄνομα τῶν ὁποίων βεβαίως πρέπει νὰ νοήσωμεν τοὺς Ἀλβανούς, Σέρβους καὶ Βλάχους. «*πάσης δὲ ἐκείνης (τῆς Ἡπείρου) τὰ μὲν ἐπὶ θάλασσαν χωρία Ἑλληνες ἔχουν, τὰ δ' ἀνωτέρω καὶ πρὸς μεσόγειαν βάρβαροι καὶ πάλαι καὶ νῦν*». Ἐκ τῶν λόγων ὁμοῦς τούτων δὲν πρέπει νὰ συναγάγωμεν ὅτι οἱ Ἰθαγενεῖς Ἑλληνες εἶχον καταλίπει τελείως τὴν ὑπαιθρον χώραν περιορισθέντες μόνον εἰς τὰς πόλεις. Ἀπλῶς ἀντιδιαστολὴν ἡ νέα πηγὴ κάμνει μεταξὺ πλειονότητος ὑπαιθρου χώρας καὶ πόλεων. Ἀριθμητικὴν ὑπεροχὴν μεταξὺ πάντων τῶν ἐπηλύδων ἀλλογενῶν κατοίκων τῆς ὑπαιθρου ἀναγνωρίζει εἰς τοὺς Ἀλβανούς, ζῶντας βίον νομαδικὸν ἀλλ' ἐν μέρει καὶ γεωργικόν. «*Καὶ τανῦν ἄρισται σποράδην ἐκείνη καὶ κατὰ μικρὸν ὑπ' Ἀλβανῶν, γένους Ἰλλυρικοῦ*

¹) G. Hertzberg αὐτόθ. τόμ. Β' σ. 516.

²) Ἡ Ναύπακτος ἀπὸ τοῦ Ἰουνίου τοῦ 1407 εἶχε παραχωρηθῆ εἰς τὴν Ἑνετίαν πρὸ τοῦ δυνάστου αὐτῆς Παύλου Μποῦα Σπάτα. Τοῦτο δὲ θὰ ἐπηκολούθησε τὴν πλήρη ὑπὸ τοῦ Καρόλου τῆς Αἰτωλίας κατάκτησιν.

³) Χαλκοκονδ. 213,δ.

ξύμπασα καὶ κωμηδὸν· νομαδικὸν γάρ τὸ γένος καὶ λυπρόβιον, οὐ πόλειον, οὐ φρουρίοις, οὐ κώμαις, οὐκ ἀγροῖς, οὐκ ἀμπελώσιν, ἀλλ' ὄρεσι χαῖρον καὶ πεδιάσιν».

Ἐνταῦθα ἐρχόμεθα ἤδη νὰ συνάψωμεν τὸ περὶ Ἠπείρου ἐθνολογικὸν ζήτημα τοῦ δεκάτου πέμπτου αἰῶνος, οἷον διετύπωσεν αὐτὸ ὁ γερμανὸς ἱστορικὸς G. Hertzberg. Οὗτος δηλαδὴ ἐν τῇ ἀνωτέρῳ μνημονευθείσῃ αὐτοῦ ἱστορίᾳ τῆς Ἑλλάδος¹ δισχυρίζεται ὅτι οἱ Ἰθαγενεῖς Ἕλληνες, τοῦ ἄλλοτε δεσποτάτου τῆς Ἠπείρου, ἐν μὲν τῇ Αἰτωλίᾳ καὶ Ἀκαρνανίᾳ «ἠσθάνοντο τὴν σκιπεταρικὴν ἐξουσίαν» τῶν Ἀλβανῶν τοπαρχῶν «ἀπλῶς ὡς ξενοκρατίαν», ἐνῶ ἐν τῇ κυρίῳ Ἠλείῳ οὐδὲ τοῦτο συνέβαινε. Διότι ἐνταῦθα πλὴν τοῦ ἑλληνικοῦ καὶ τοῦ ἀρχαίοθεν ἐξελληνισμένου λαοῦ τῆς νοτίου ὑπαίθρου χώρας καὶ τῶν μεγάλων πόλεων «εὐρίσκοντο ἀνέκαθεν ἰσχυρὰ πλήθη τοιούτων ἐθνογραφικῶν στοιχείων, ἅτινα ἦσαν συγγενῆ πρὸς τοὺς Σκιπεταίρους». ἐκ τούτου δ' ἐξηγεῖται κατὰ τὸν Hertzberg ἡ τόσον ταχεῖα ἐπέκτασις «τοῦ ὀνόματος τῶν Ἀλβανῶν ἐπὶ πᾶσαν τὴν Ἰλλυρίαν καὶ Ἠπειρον». Τὴν ὀρθότητα τῆς γνώμης ταύτης δημφεσβήτησεν ὁ καθηγητὴς κ. Π. Καρολίδης², γράφας ὅτι δὲν δυνάμεθα νὰ ὑποθέσωμεν ὅτι ἐν Ἠλείῳ πλὴν τῶν ἐξελληνισμένων ἀρχαίοθεν λαῶν «ὑπῆρχον καὶ ἄλλοι συγγενέστεροι πρὸς τοὺς Ἀλβανοὺς ἢ πρὸς τοὺς Ἕλληνας ἀπιθανότατον δὲ ὅτι αὐτοὶ οἱ λαοὶ διετήρουν τὴν φυλετικὴν αὐτῶν ταύτην ιδιότητα μέχρι τῶν χρόνων καθ' οὓς οἱ Ἀλβανοὶ...ἐξετάθησαν καὶ εἰς τὴν Ἠπειρον». Ἡ θεωρία αὕτη τοῦ Hertzberg προφανῶς ἐστηρίχθη ἐπὶ τῶν δεδομένων τῆς ἀρχαίας ἱστορίας. Τὰ παρὰ Στράβωνι δηλαδὴ VII, 323 ἐκ τοῦ Θεοπέμπτου μνημονευόμενα δέκα τέσσαρα «ἠπειρωτῶν ἔθνη» ὑπὸ τῶν νεωτέρων ἱστορικῶν θεωροῦνται ἰλλυρικὰ ἔθνη· ἐπειδὴ δὲ καὶ οἱ Ἀλβανοὶ εἶναι ἰλλυρικὸν ἔθνος, ὑπετέθη ὑπὸ τοῦ Hertzberg ὅτι ὅταν οἱ Ἀλβανοὶ ἤρχισαν ἀπὸ τοῦ ἑνδεκάτου αἰῶνος νὰ κατέρχωνται εἰς τὴν Ἠπειρον εὖρον ἐν αὐτῇ συγγενεῖς ἰλλυρικοὺς λαοὺς. Ἀλλ' ἀπὸ μακρῶν αἰῶνων εἶχον παύσει τὰ ἠπειρωτικὰ ἔθνη τῆς ἀρχαιότητος νὰ ἔχωσι τὴν ἰδιαίτεράν αὐτῶν ἀρχικὴν φυλετικὴν ὑπόστασιν· πάντα εἶχον ἐξελληνισθῆ. Τοῦτο ἄρχεται ἢ νέα πηγὴ νὰ πιστοποιήσῃ ἱστορικῶς. Ἀφοῦ ἀπαριθμῆ τὰ ἀρχαῖα ἠπειρωτικὰ ἔθνη, Αἰτωλοὺς, Ἀκαρνανάς, Ἀμφιλόχους, Κασσιοπαίους, Δόλοπας, Ἀμπρακιώτας, Ἀθαμᾶνας, Θεσπρωτοὺς, Μολοττοὺς καὶ Χάονας³

¹) Αὐτόθ. τόμ. Β' σ. 517

²) Αὐτόθ. τόμ. Β' σ. 517 σημ.

³) Σημειωτέον ὅτι ὁ ἡμέτερος ἀνόνομος ἐκ τῶν τῆς ἀρχαίας παραδόσεως δέκα τεσσάρων ἠπειρωτικῶν ἔθνων μνημονεύει μόνον δέκα· παραλείπων ἑπτὰ τῆς ἀρχαίας παραδόσεως· ἀντὶ τούτων εἰσάγει τοὺς Αἰτωλοὺς, Ἀκαρνανάς, Δόλοπας, Ἀμπρακιώτας,

ἐπιφέρει: «Ταῦτα γένη παλαιὰ καὶ πολλά, εὐανδροῦντα καὶ πολυανδροῦντα τὸ πάλαι, νῦν ἀπορία μεγάλη κατελήθηται καὶ τοῦνομα προσαπολωλὸς ἕκαστόν ἐστι. Χρόνος γὰρ ὁ μακρὸς Ἀθήνῃ καταχέει πάντων μακρὰν. Καὶ τανῦν ἔκτισται σποράδην ἐκείνη καὶ κατὰ μικρὸν ὑπ' Ἀλβανῶν».

III

Τὸ ζήτημα τῆς ἐτυμολογικῆς ἐξετάσεως τοῦ ὀνόματος Ἰωάννινα, περὶ τοῦ ὁποῖου ἰδίαν πραγματείαν ἐδημοσίευσεν ὁ καθηγητὴς κ. Γ. Ν. Χατζιδάκις¹, ἐπαναφέρει ἡ νέα πηγὴ τοῦ βυζαντινοῦ πανηγυρικοῦ διότι διδάσκει ἡμῖς ὅτι κατὰ τὸν δέκατον πέμπτον αἰῶνα παράδοσις ἐσιώζετο, ὑπὸ τῆς ὁποίας ἐμπνέεται, καὶ καθ' ἣν οἰκιστὴς τῆς πόλεως τῶν Ἰωαννίνων ὑπῆρξεν Ἰωάννης τις: «ἢ δ' ἑτέρα² (πόλις), . . . νέον, οὐ πᾶν νέον, οὐκισθεῖσα πρὸς τινας Ἰωάννου καὶ τὴν ἐκείνου φέρουσα τανῦν ἐπωνυμίαν». Καὶ τοῦ Χατζιδάκι δ' ἡ ἐρμηνεία δὲν ἀπεμακρύνθη τοιαύτης παραδόσεως, γράφοντος: «ἀλλὰ καὶ ἂν ὑποτεθῆ ὅτι ἐλέγετό ποτε ἀπλῶς τὰ Ἰωάννου . . . εἰς διήλωσιν ἐκτίσεως, κτήματος, συνοικισμοῦ (Ἰωάννου τινός), . . . οὐδὲν βεβαίως ἐκόλυε νὰ σχηματισθῆ ἐκ τοῦ τοπωνυμικοῦ τοῦτου ἔθνικόν εἰς-ινὸς καὶ οὐδ. εἰς-ινὰ εἰς διήλωσιν τῶν κτημάτων, τῆς περιοχῆς κ. τ. τ., ὅπως λ. χ. ἐκ τοῦ Βατοπέδιον ἐγένετο Βατοπεδινὸς—Βατοπεδινά». Κατ' ἀναλογίαν δ' ἄλλων ὀνομάτων ἠρμήνευεν ὁ Χατζιδάκις τὸν ἀναβιβασμὸν τοῦ τόπου ἐκ τῆς ληγούσης Ἰωαννὰ εἰς τὴν προπαρρηλήγουσαν Ἰωάννινα καθ' ἃ τὰ Δαμασκηνά—τὰ δαμιάσκινα. Ἄλλα τοπωνυμικὰ ὁμοίως σχηματισθέντα, μετὰ ἢ ἄνευ ἀναβιβασμοῦ τοῦ τόπου, δὲν ἔχομεν νὰ προσθέσωμεν εἰμὴ τὰ Σιπρανινὰ τῆς Μακεδονίας. Περὶ δὲ τοῦ χρόνου καθ' ὃν ὁ οἰκιστὴς ἐκεῖνος Ἰωάννης ἔζη, δυνάμεθα νὰ εἴπωμεν ὅτι πάντως ἦκμασε πρὸ τοῦ ἐνάτου αἰῶνος (οὐ πᾶν νέον, τοῦ πανηγυρικοῦ), ἀροῦ ἔν τοις πρῶτοις τῆς ἐν Κ/πόλει συνόδου τοῦ ἔτους 879 μ. Χρ. ἀναφέρεται ἐπίσκοπος τῆς πόλεως Ἰωαννίνων «Ζαχαρίου Ἰωαννίνων»³). Οὕτω κατὰ τὸν ἕνατον πλέον αἰῶνα ὁ ἀπλοῦς οἰκισμὸς τοῦ Ἰωάννου εἶχεν αὐξηθῆ εἰς πόλιν Ἰωαννίνων. Ἐννοεῖ-

οὕτως ὥστε πρὸς τὴν ἀρχαίαν παράδοσιν συμφωνεῖ μόνον ὡς πρὸς τοὺς Χάονας, Θεσπρωτοὺς, Κασσωπαίους, Μολοσσοὺς, Ἀθαμᾶνας, Ἀμφιλόχους ἰδὲ Pauly—Wisowa Real Encyclop. ἐν λ. Ερεῖρος στ 2722.

¹) Ἐπιστημονικὴ Ἐπετηεὶς, 10 (1915) σ. 1·10

²) Αὐτόθι σελ. 9

³) Mansi Amplissima collectio consiliorum τόμ. ΙΖ' (1722) σ. 377 ἐνθα ἐκ κακῆς ἀναγνώσεως Ἰωαννίνης, πβ. Χατζηδάκιον Αὐτόθι. σ. 10.

ται δ' ἀφ' ἑαυτοῦ ὅτι ἡ προαγωγή αὕτη δὲν συνετελέσθη ἐντὸς ὀλίγων ἐτῶν.

IV

Ἐφεξῆς καταχωρίζομεν ὁλόκληρον τὸ κενάλαιον τῆς νέας βυζαντινῆς πηγῆς.

Ἔστι Κάρολος γένος Ἰταλός, ὀξὺς καὶ δραστήριος ἀνὴρ, τὰ μέγιστα πεπονηθὼς πρὸς τῶν βασιλέων εὐ καὶ τιμηθεὶς ἀξίαν οὐ τὴν τυχοῦσαν, ἀλλὰ καὶ ἐς δεσπότου φθίαςας ἀξίωμα, τὴν προγονικὴν τῶν νήσων προκατάσχεων ἀρχὴν νησιῶτις γὰρ ἡ δ' ἐστὶν Ἰθάκη, Ζάκυνθος, Λευκάς καὶ Κεφαλληνία συγκατέλαβε παρὰ μικρὸν τὴν ἀπ' Αἰτωλῶν μέχρι Θεσπρωτῶν καὶ Μολοτιῶν, ἡ τῆς Ἡπείρου μέρος, οὐ ξέμπασα, ἀλλὰ τι καὶ τῆς Ἀχαΐας τελεῖ, ὕσον ἀπ' Ἀχελῷου μέχρις Ἐδνήρου διήκει ποταμοῦ.

Πάσης δὲ ἐκείνης τὰ μὲν ἐπὶ Οὐλαίταν χωρία Ἕλληνες ᾄκουν, τὰ δ' ἀνωτέρω καὶ πρὸς μεσόγειαν βάρβαροι καὶ πάλαι καὶ νῦν, οὗς ἐκβυλόν, τοῦτο μὲν ἀπάτη καὶ πειθοῖ, τοῦτο δὲ δόλω, ἔστι δ' οἷς καὶ βίαν ἐπαγαγόν, ἄρχει ξυμπάσης, ἐν ἧ τὸ παλαιὸν τοσαῦδε διανεμέμετο τὰ γένη, Αἰτωλῶν, Ἀκαρτάνων, Ἀμφιλόχων, Κασσιωπαίων, Δολόπων, Ἀμπρακιωτῶν, Ἀθαμάνων, Θεσπρωτῶν, Μολοτιῶν καὶ Χαόνων τῶν καὶ ἀνηκόντων ἐς Ἀκροκεραύνια ὄρη.

Ταῦτα, γένη παλαιὰ καὶ πολλὰ εὐανδροῦντα καὶ πολυανδροῦντα τὸ πάλαι, νῦν ἀπορίη μεγάλῃ κατελήπται καὶ τοῦνομα προσαπαλωδὸς ἕκαστόν ἐστι. Χρόνος γὰρ ὁ μακρὸς λήθην καταχέει πάντων μακρῶν.

Καὶ τανῶν ᾄκισται σποράδην ἐκείνη καὶ κατὰ μικρὸν ὑπ' Ἀλβανῶν, γένους Ἰλλυρικοῦ ξέμπασα καὶ κωμηδὸν τομαδικὸν γὰρ τὸ γένος καὶ λυπρόδιον, οὐ πόλειαι, οὐ φρουροῖς, οὐ κόμαις, οὐκ ἀγροῖς, οὐκ ἀμπελῶσιν, ἀλλ' ὄρεσι χαῖρον καὶ πεδιάσιν.

Αἱ δὲ πόλεις καθαρὸν ἔτι σώζουσι τὸ ἑλληνικὸν γένος, ὧν δύο ἐστὸν ἄρι προκαθεζομένω, Ἀμπρακία¹ μὲν τῷ παρ' αὐτῆς ἐπωνύμω κόλπω, ἀνωτέρω κειμένη τοῦ μυχοῦ ᾄκισται δὲ παρὰ Γύλγου τοῦ Κυψέλου, ὑπερκειμένη θαλάττης ἱκανῶς, παραορεῖ δ' αὐτὴν Ἄγραχος ποταμὸς, μετόπισται δὲ ἐκείνης μικρὸν ἄπωθεν, μεταβαλοῦσα καὶ τοῦνομα ἡ δ' ἐτέρη πρὸς τῇ

¹) Ἡ σημερινὴ Ἄρτα.

Ἄχερουσία¹ λίμνη νέον, οὐδὲ πάλιν νέον οἰκισθεῖσα πρὸς τινος Ἰωάννου καὶ τὴν ἐκείνου φέρουσα τανῶν ἐπιωνυμίαν· τάχα δ' ἂν εἴη αὕτη Ἐφουρα Θεοπρο-
 τῶν ἢ πόλις ἢ ὅ τι ταύτης ἐγγυτέρω κειμένη πάλαι.

¹ Ἐν Ἀθήναις τῇ 25 Μαΐου 1926.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟΝ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ
 ΤΟΜΕΑΣ ΦΙΛΟΛΟΓΙΑΣ
 ΕΡΓΑΣΤΗΡΙΟ ΕΡΕΥΝΩΝ ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΦΙΛΟΛΟΓΙΑΣ
 ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ: ΑΝ. ΚΑΘΗΓΗΤΗΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ ΘΕΡΣΙΟΣ

¹) Παρατηρητέον ὅτι τὴν λίμνην τῶν Ἰωαννίνων καλεῖ Ἄχερουσίαν, ὅπερ δὲν παρεδόθη ὑπὸ τῆς ἀρχαίας παραδόσεως. Τοῦτο ἐν συνδυασμῷ πρὸς τὸν ταυτισμὸν Ἰωαννίνων καὶ Ἐφύρας, ἥτις ἔκειτο ἐν τῇ Ἐλαίτιδι ἀνωτέρω τῆς ἐκβολῆς τοῦ Ἄχροντος ποταμοῦ εἰς τὸν σημερινὸν κόλπον τὸ Φανάρι.